

Palestinský Kairos – Moment pravdy

Kateřina Děkanovská

Tematika palestinského křesťanství a osud církví v kontextu izraelsko-palestinského konfliktu se začal více objevovat na diskusní scéně až v posledních dvou letech. Světová média se v posledních třech dekáдах nejčastěji orientovala na konflikt mezi Židy a muslimy a pojem Palestinec většinou zjednodušovala na pojem muslim.¹ Existence křesťanů na okupovaných územích nebyla v této době sekulárními médii téměř vůbec reflektována a církevní média se o nich zmiňovala jen řídce. Křesťanské církve a organizace ve světě se ke svým souvěrcům po dlouhou dobu příliš neznaly, a ačkoliv některé církve zde organizovaly cílenou rozvojovou a rekonstrukční pomoc (viz níže), hlasitější zastání ve světě palestinské církve neměly. Proto vznikl v roce 2009 dokument *Moment of truth* (dále jen „dokument“), prohlášení palestinských křesťanů ke stavu země a tragické situaci církví v zemi rozvrácené izraelsko-palestinskou válkou.

Na úvod textu dokumentu bych se ráda v krátkosti věnovala kontextu a působení některých církví a organizací, které se v posledních čtyřech dekáдах začaly angažovat ve prospěch palestinských církví. Jejich působení autoři dokumentu v textu reflektují a zároveň se projekty církví a církevních organizací stávají prostředkem, jak lépe poznat situaci v Palestině, aniž bychom se museli spoléhat na svědectví médií. Vazby na světové církve, které si díky těmto jejich misím palestinští křesťané vytvořili, jim nyní usnadňují propagaci dokumentu i v přímém kontaktu, když představitelé palestinských církví ve zvýšené míře navštěvují setkání církví ve světě (zejména v Evropě a Spojených státech amerických).

Nová politická situace po druhé světové válce zapříčinila nové rozložení sil, ale také přinesla nové výzvy. Například doposud silně rozjitřené vztahy mezi jednotlivými církvemi v Palestině, které se vyhrortily zejména v 19. století, kdy se Palestina stala oblíbeným misijním cílem evropských, zejména protestantských církví, se začaly konsolidovat v duchu ekumenické spolupráce.² Mocenské tlaky z evropských zemí se s vytvořením státu Izrael přesunuly z misijních aktivit na vytvoření ekonomických vazeb s novým státem.

Na bolestnou situaci, ve které se ocitli křesťané nuceně vysídlení z území nového izraelského státu, nedokázali palestinští teologové odpovědět a k tzv. palestinské teologii se společnými silami dostali až během následujících dekad, když v 70. letech minulého století proběhlo nábožensko-politické oživení v celém regionu. V 80. le-

¹ To vyplývá z obecného společenského diskurzu vytvářeného kromě médií také politickou lobby. Přesvědčivě tuto skutečnost odráží slavná studie o střetu civilizací, která započala živou diskusi o podstatě a kořenech kulturních konfliktů. Samuel P. HUNTINGTON, *Střet civilizací: Boj kultur a proměna světového řádu*, Praha: Rybka Publishers, 2001.

² K tomu B. J. BAILEY – J. M. BAILEY, *Who are the Christians in the Middle East?*, Grand Rapids: Eerdmans, 2003, s. 22–31.

tech díky dlouhotrvajícímu mezinárodnímu konzultačnímu procesu³ přispěly církve z Evropy i sousedních blízkovýchodních států ke vzniku svébytné kontextuální palestinské teologie, která reflektuje problematiku života Palestinců.⁴ Zabývá se zejména otázkami smíření nebo politické angažovanosti církví. Jedním z vlivných teologických směrů je i palestinská forma teologie osvobození, jejímiž nejvýznamnějšími představiteli jsou například Michel Sabbah nebo Naim Ateek. Ateek je navíc vedoucím Ekumenického centra teologie osvobození *Sabeel* v Jeruzalémě.⁵ Viděno z tohoto úhlu je pak přirozené, že dokument palestinských církví našel velkou odezvu mezi církvemi Latinské Ameriky, Afriky či Indie,⁶ které žijí v podobném kontextu a s otázkami sociální nerovnosti a animozity se také vyrovnávají. Především jihoafričtí teologové upozorňovali ve svých reakcích na palestinský dokument na nespočet paralel mezi situací v Palestině a Jihoafrické republice v dobách apartheidu.⁷ Rok 2010 je navíc 25. výročí podpisu podobného jihoafrického prohlášení *Kairos* (*The Kairos Document*), které sepsali teologové černé barvy pleti právě proti apartheidu. Tento dokument byl palestinským křesťanům viditelně silnou inspirací. Jedna z kapitol jihoafrického dokumentu se nazývá „Moment pravdy“ a rovněž kritizuje teology, kteří teologicky ospravedlňovali apartheid.

Na základě výše zmíněné palestinské kontextuální teologie jednotlivé církve organizují své aktivity pomáhající rozvíjet křesťanské i další komunity, zejména v obdobích přímých ozbrojených střetů. Kromě samotných domácích církví se v Palestině angažují některé další církve a organizace ze zahraničí, které mají díky svému mezinárodnímu pozadí často lepší pozici v očích mezinárodního společenství a jejich aktivity jsou proto také hojněji podporovány, a to i finančně. Palestinský dokument vychází z těchto skutečností. Jeho autoři si velmi dobře uvědomují význam iniciativ zahraničních církví, ale stejně tak si uvědomují jejich nedostatečnost.

³ Mezinárodní konzultační proces probíhal již od vzniku státu Izrael v roce 1948 pod vedením Světové rady církví, která zaštitila snahu palestinských církví o navázání ekumenické spolupráce a nastoupení společného teologického i praktického vyrovnávání se s izraelskou okupací a jejími následky. První fáze procesu skončila v roce 1967 a konzultace pak pokračovaly v reakci na stále častější ozbrojené střety obou národů.

⁴ V češtině jediný ucelený přehled a analýzu vzniku a působení palestinské teologie v rámci politicko-náboženského kontextu přinesla M. Šlajerová, která se problematikou zabývá důkladněji i v některých dílčích studiích. Monika ŠLAJEROVÁ, *Palestinská církev dnes: Politická a teologická problematika na pozadí situace církví v Sýrii, Libanonu a Jordánsku*, Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2009. M. ŠLAJEROVÁ, „Palestinská politická teologie: Její vznik, charakteristika, autoři a témata,“ *Parrésia: Revue pro východní křesťanství*, č. 1 (2007): 241–249. M. ŠLAJEROVÁ: „Současná teologie palestinské církve: Výzvy a odpovědi,“ *Teologie & společnost* 4, č. 1 (2006): 6–14. O vlastní definici a vývoji teologických postojů ve středověku a za vlády Osmanů pojednává Sidney H. GRIFFITH, *The Church in the Shadow of the Mosque: Christians and Muslims in the World of Islam*, Princeton, Oxford: Princeton University Press, 2008, zejména v pasáži s. 129–155.

⁵ Srov. www.sabeel.org.

⁶ Jde např. o dalitskou kontextuální teologii, jejímiž předními představiteli jsou Arvind P. Nirmal, M. E. Prabhakar či Vedanayagam Devasahayam. Viz např. John C. B. WEBSTER, *The Dalit Christians: A History*, Delhi: ISPCK, 1992.

⁷ Viz například analýza podobností Dr. Samuela Pagána, portorikánského teologa z Dár al-Kalima College v Betlémě. S. PAGAN, „Comments on the Kairos Document from churches around the world: A Latin American Theological response,“ www.kairopalestine.ps/sites/default/Documents/A%20Latin%20American%20Theological%20Response%20-%20Dr.%20Samuel%20Pagan.pdf [cit. 13. 5. 2010].

Bez nastoupení cesty k finálnímu politickému i ekonomickému řešení sporů Izraele a Palestiny by programy církví a církevních organizací byly nekonečné a časem by mohly ztratit podporu kvůli malým výsledkům.

Uvedme tedy několik nejzajímavějších skupin a organizací. Z řad protestantských církví, které mají v regionu své sbory již od 19. století, zde významně operuje například Evangelická církev v Německu (*Evangelische Kirche in Deutschland*), která v rámci svých misijních aktivit zřídila již v roce 1900 v Jeruzalémě a Ammánu nadaci Německý evangelický institut starověkých studií ve Svaté zemi (*Deutsches Ev. Institut für Altertumswissenschaft des Heiligen Landes*).⁸ Kromě studia historie institut významně přispívá k rozvoji evangelické církve a teologie v regionu. Každý rok zde studuje několik studentů se stipendijní podporou a institut spolupracuje s významnými vědeckými ústavu v regionu i v Německu. Spolupracuje také s Evangelickým centrem pro poutnictví a setkávání, které sídlí ve starém Jeruzalémě (*Ev. Pilger- und Begegnungszentrum*).⁹

Působí zde také organizace přidružená k Pax Christi International: Arabský institut vzdělávání (*Arab Education Institute*), který vznikl v roce 1986 jako vzdělávací platforma pro palestinskou mládež. Poskytuje vzdělání v cizích jazycích, informačních technologiích i základech obchodu a zaměřuje se i na mírové vzdělávání. Od roku 1997 institut spolupracuje s nizozemskou organizací Mezicírkevní mírové hnutí (*Interkerkelijk Vredesberaad*)¹⁰ v rámci projektu „Euro-arabský dialog zespoda“ (*Euro-Arab Dialogue from Below*) a od roku 2000 se zmíněným Pax Christi International.¹¹ Organizace YMCA (*Young Men's Christian Association*)¹² a YWCA (*Young Women's Christian Association*)¹³ vedou v Palestině společný program „Společná advokační iniciativa“ (*Joint Advocacy Initiative*) s cílem osvobodit zemi od izraelské okupace.¹⁴ V Jeruzalémě má svou kancelář také Mezinárodní charita (*Caritas internationalis*) a od roku 1949 zde působí rovněž Papežská misie pro Palestinu (*Pontifical Mission for Palestine*),¹⁵ ale která pracuje i v dalších zemích Blízkého východu.

Ekumenické aktivity v regionu nejvýznamněji reprezentuje např. Rada církví na Středním východě (*Middle East Council of Churches*)¹⁶ skrze svůj Odbor služeb palestinským uprchlíkům (*Department of Service to the Palestine Refugee*)¹⁷ v pásnu Gazy. Rada a její předchůdkyně (první vznikla roku 1956) pracují v Palestině již od 50. let minulého století. Odbor se věnuje zejména pomoci nejvíce ohroženým uprchlíkům, tj. dětem, seniorům a handicapovaným, organizuje projekty na podporu angažovanosti žen a mládeže v komunitách, vzdělávací projekty a snaží se poskytovat nejnutnější zdravotnické a hygienické služby. Poskytuje také pomoc při získávání vyššího vzdělání a zaměstnání mladým lidem a ženám. Zároveň slouží jako informační

⁸ Srov. www.deiahl.de; www.dei-amman.de.

⁹ Srov. www.evangelisch-in-jerusalem.org.

¹⁰ Srov. www.ikv.nl.

¹¹ Srov. www.paxchristi.net.

¹² Srov. www.ymca.net.

¹³ Srov. www.ywca.org.

¹⁴ Srov. www.jai-pal.org.

¹⁵ Srov. www.pontificalmission.org.

¹⁶ Srov. www.mec-churches.org.

¹⁷ Srov. www.neccgaza.org.

centrum a organizuje návštěvy skupin i jednotlivců ze zahraničí v palestinských komunitách s cílem podpořit informovanost o skutečné situaci v pásu Gazy.

Druhé největší ekumenické uskupení působící v Palestině je Světová rada církví (*World Council of Churches*),¹⁸ která se angažuje v pomoci palestinským křesťanům již od počátku konfliktu, kdy podporovala ekumenické sblížení a spolupráci místních církví (viz výše) a v průběhu let organizovala mírové konference a návštěvy v Palestině.¹⁹ V roce 2002 ustanovila Světová rada církví v rámci „Dekády za překonávání násilí“ (2001–2011)²⁰ program „Ekumenického doprovázení v Palestině a Izraeli“ (*Ecumenical Accompaniment Programme in Palestine and Israel*).²¹ Program má za úkol podporovat nenásilné smírčí iniciativy Izraelců a Palestinců, pomáhat lidem v ohrožení, monitorovat dodržování lidských práv na okupovaných územích a obecně se zasazovat o ukončení okupace. Pracovníci programu také pomáhají v běžných aktivitách komunit, např. při sklizni či pravidelných bohoslužbách. Píší zprávy do médií a zpracovávají analýzy o životě a potřebách Palestinců, které často slouží jako podklady mezinárodním politickým organizacím.

Dokument s názvem *Moment of truth: A word of faith, hope, and love from the heart of Palestinian suffering* (Moment pravdy: Vzkaz víry, naděje a lásky ze srdce palestinského utrpení) je vrcholem soudobého snažení palestinských církví o získání podpory protiizraelského odboje u církví ve světě.²² Byl vydán 11. prosince 2009 a signován a prezentován na setkání církevních zástupců v Betlémě. Mezi jeho signatáři nalezneme několik zvukných jmen církevních představitelů i jména řadových členů církví.

Aktivitu skupiny, která nese název *Kairos Palestine* (Palestinský Kairos) lze připodobnit k dokumentu *A Common Word between Us and You* (Společné slovo mezi námi a vámi) skupiny muslimských intelektuálů a duchovních z prosince 2007.²³ Ten je však ve srovnání s dokumentem *Moment of truth* orientován více teologicky, věnuje se srovnání vybraných pasáží Bible a Koránu s cílem poukázat na podobnosti obou

¹⁸ Srov. www.oikoumene.org.

¹⁹ Kromě výše zmíněného konzultačního procesu v 80. letech organizovala podobnou mezinárodní ekumenickou konzultaci o palestinsko-izraelském smíření v roce 2001. Zpráva o konzultaci je dostupná na internetu: WORLD COUNCIL OF CHURCHES, „International Ecumenical Consultation on the Palestinian-Israeli Conflict,“ www.oikoumene.org/resources/documents/wcc-programmes/public-witness-addressing-power-affirming-peace/middle-east-peace/international-ecumenical-consultation-on-the-palestinian-israeli-conflict.html [zveřejněno 7. 8. 2001, cit. 29. 7. 2010]. V roce 2008 proběhla mezinárodní teologická konference Světové rady církví na téma zaslíbené země v Bernu. Závěrečný dokument je rovněž dostupný na internetu. WORLD COUNCIL OF CHURCHES, „Bern Perspective,“ www.oikoumene.org/resources/documents/wcc-programmes/public-witness-addressing-power-affirming-peace/middle-east-peace/bern-perspective.html [zveřejněno 13. 9. 2008, cit. 29. 7. 2010]. Tematika Palestiny je rovněž trvalou součástí pracovní agendy programů i vedoucích orgánů Světové rady církví.

²⁰ Srov. www.overcomingviolence.org.

²¹ Srov. www.eappi.org.

²² Navazuje rovněž na dokument vydaný 20. června 2007 s názvem „Ammánská výzva“ (*The Amman Call*). WORLD COUNCIL OF CHURCHES, „The Amman Call,“ www.oikoumene.org/resources/documents/wcc-programmes/public-witness-addressing-power-affirming-peace/middle-east-peace/the-amman-call.html [zveřejněno 20. 6. 2007, cit. 29. 7. 2010].

²³ Komentovaný překlad viz J. PASTUSZAK – J. FRANC: „Common Word,“ *Studia theologica* 10, č. 3 [33] (2008): 64–70.

náboženství, konkrétně Boží lásku a lásku ke svým bližním. Dále obsahuje jasně formulovanou výzvu ke vzájemné spolupráci muslimů a křesťanů, kterou autoři opírají o první přikázání Dekalogu, tedy o lásku k jedinému Bohu. *Moment of truth* se sakrálními texty příliš nezabývá, snad jen chce-li podpořit svůj argument biblickým citátem. Má ale rovněž za cíl více než nabízet spolupráci. Upozorňuje na palčivá témata a skutečnosti denní reality obyvatel Palestiny. Z tohoto kontextu odvozuje svou výzvu ke společnému úsilí mířícímu ke změně. V tomto ohledu v jistém smyslu navazuje na *A Common Word*, protože se odvolává k odpovědnosti za svěřené stvoření. Vyzývá k aktivitě kromě křesťanských církví také muslimy a Židy, čímž opět oživuje vazbu všech tří náboženství skrze sdílenou víru v jednoho Boha. Obě iniciativy také získaly celosvětovou mediální i politickou pozornost, ačkoliv *A Common Word* se s odstupem času může zdát v dosažených výsledcích úspěšnější.

Dokument *Moment of truth* je psán ve velmi otevřeném tónu, který pro většinu „západního“ světa, pohlaceného snahou o politickou korektnost, může vyznívat příliš hrubě, či dokonce přehnaně. Samotný styl a formulace textu působí místy až pateticky. Nelze však opomenout, že životní horizont autorů textu je velmi vzdálený tomu našemu a umírněné formulace již nejsou na místě. Jeden z autorů dokumentu, Rif'at Qassis, se zamýšlí nad nesčetnými komentáři v živé diskusi, která se nad dokumentem strhla: „A samozřejmě, ‚Moment pravdy‘ obsahuje slova, která jsou spjata s určitým kontextem, a která mají konotace, jež musí být překládány do jiných jazyků, a které mohou vyvolávat spory.“²⁴

Základní ideou dokumentu, která se textem prolíná, je zvěst lásky a míru, které křesťanské církve do hořícího konfliktu mohou vnést. Autoři dokonce několikrát v textu připomínají, že text nemá sloužit jako štvavý pamflet. Na závažné politické otázky přináší odpovědi v duchu pokory před Bohem a v naději na nalezení lidského rozměru celého problému. Autoři se zde primárně obracejí ke třem skupinám lidí. Předně k těm, kdo žijí v Palestině a nejvíce mohou život obyvatel ovlivnit. Své vlastní církve vyzývají k věrnosti zvěsti evangelia a k pokání za nedostatek jednoty a lhostejnost k poslání Boží Církve, čímž oslabují svědectví křesťanů v Palestině. Obracejí se i k muslimům a Židům s výzvou k odmítnutí minulých křivd, vzájemné nenávisti či militantního fanatismu a povzbuzují je ke kreativní a láskyplné spolupráci na budování nové společnosti. Vyzývají k podpoře mírového vzdělávání, ale také k sekularizaci společnosti, aby politické záležitosti nebyly živeny náboženskými argumenty a emocemi.

Za druhé se autoři obracejí ke světovému křesťanskému společenství, kterému sice vyjadřují vděčnost za projevenou solidaritu, ale které též vyzývají k pokání a k opuštění fundamentalistických teologických postojů, které podporují politickou nespravedlnost. Tím jsou míněny pro-izraelské (sionistické) teologické argumenty, které vyznávají zejména některé protestantské církve. Za třetí se autoři obracejí i na „světové společenství“, tedy globální politická uskupení jako Organizace spojených národů nebo Severoatlantická aliance, kterému vytýkají „dvojí metr“, když na jed-

²⁴ „And, of course, ‚A Moment of Truth‘ does consist of words, which are attached to contexts and connotations, which must be translated into other languages, and which can cause controversy.“ Rif'at QASSIS, „Angels and Needles,“ www.kairopalestine.ps/?q=node/18 [zveřejněno květen 2010, cit. 12. 5. 2010].

nu stranu vydává rezoluce a normy pro izraelské aktivity v Palestině, ale zároveň nestíhá jejich porušování a tím podkopává samu logiku práva.

Dokument přirozeně obsahuje i některá závažná teologická prohlášení, která nelze napříč církvemi ve světě vždy přijmout. Například skupina francouzských protestantů se ve své reakci otevřeně přiznává, že prohlášení okupace Palestiny za hřích před Bohem (čl. 2.5) ji přivádí do rozpaků. Na druhou stranu ale vyznává, že stejně jako francouzští Židé nepřestanou podporovat stát Izrael, ani oni, francouzští křesťané, se nevzdají podpory křesťanů v Palestině. Nesdílí ani názor, že by Svatá země byla obdařena Božím duchem ve větší míře, než země jiné (čl. 2.3.1), ale že Bůh žádá důstojnost pro každého člověka na zemi, a proto si Izrael nemůže nárokovat ani konat nic, co by odporovalo mezinárodním dohodám a právu.²⁵ Podobně Evangelické církve v Německu odpověděly dopisem, že se vším nesouhlasí, ale ani souhlasit nemusí,²⁶ čímž přiznávají palestinským teologům právo na specifické interpretace vycházející z místního kontextu. Dávají tím také najevo, že ačkoliv teologicky si s palestinskými církvemi nemusí nutně rozumět, křesťanská povinnost zastat se trpících tím v jejich případě není ovlivněna.

Velký zájem o dokument projevila podle očekávání Světová rada církví. Její činnost v oblasti i zájem o smíření církví i náboženství v Palestině ji staví do pozice „přirozeného“ obhájce dokumentu. Navíc činnost většiny zmíněných církevních skupin v Palestině i většinou pozitivní reakce těchto i dalších církví na dokument korespondují s jejich členstvím v tomto ekumenickém uskupení. Někteří kritické interpretují její zájem jako důkaz svého angažmá v samotném vzniku iniciativy *Palestinian Kairos*.²⁷ Domnívám se však, že dokument je dílem ryze palestinských křesťanů a Světová rada církví se ujala pouze podpory jeho medializace.

V následujícím českém překladu dokumentu si na něj může čtenář utvořit vlastní názor. Dosavadní reakce a studie pocházely především z dílny protestantských teologů, proto by si jistě zasloužil větší pozornost i mezi katolickými či pravoslavnými mysliteli, jelikož dokument byl podepsán duchovními a řadovými členy také těchto církví. Dokument *Moment of truth* je výzvou pro všechny církve, ale i pro politiky a všechny ty, kdo věří v platnost nároku na dodržování lidských práv. Ať

²⁵ ACO-FRANCE COMMITTEE, „Palestine Kairos document: A French protestant reaction,“ www.kairospalestine.ps/?q=node/18 (v nabídce na stránce) [zveřejněno 15. 4. 2010, cit. 12. 5. 2010].

²⁶ Biskup Martin SCHINDEHÜTTE, „Die Stunde der Wahrheit,“ www.kairospalestine.ps/sites/default/Documents/Autoren%20-%20Stunde%20der%20Wahrheit%20deutsch.pdf [zveřejněno 9. 2. 2010, cit. 13. 5. 2010].

²⁷ Například Rabbi Abraham Cooper v rozhovoru: Dan IZENBERG, „Liberal Protestant churches pose growing threat to Israel“, <http://www.jpost.com/JewishWorld/JewishNews/Article.aspx?id=169255> [zveřejněno 21. 2. 2010, cit. 12. 5. 2010], nebo Malcolm LOWE, „The Palestinian ‚Kairos‘ Document: A Behind-the-scenes Analysis,“ www.newenglishreview.org/custpage.cfm?frm/60512/sec_id/60512 [zveřejněno duben 2010, cit. 12. 5. 2010]. Lowe také obviňuje biskupa Evangelické církve v Jordánsku a Svaté zemi, Muníba A. Younana, že dokument napsal sám, ale pak se ze strachu z represí pod text ani nepodepsal. Younan je však velmi činným popularizátorem boje palestinských křesťanů za osvobození a zřejmě také díky svým četným zahraničním aktivitám byl 24. července 2010 zvolen prezidentem Světového luterského svazu. ECUMENICAL NEWS INTERNATIONAL, „Lutheran global body elects Palestinian bishop as its president,“ www.eni.ch/featured/article.php?id=4299 [zveřejněno 24. 7. 2010, cit. 29. 7. 2010].

už se rozhodneme souhlasit či nesouhlasit, tak či onak nám dokument předkládá mnoho otázek, o nichž se dlouho přemýšlelo, ale málo se v nich vykonalo.

Palestinian Kairos – Moment of Truth

Key words: Palestine; Israel; Christianity; Churches; Conflict

Abstract: The article deals with a document “Moment of truth: A word of faith, hope, and love from the heart of Palestinian suffering”, of the Palestinian Kairos initiative. It has a two-fold structure. In the first part it briefly presents the socio-political and theological context of Palestinian Christianity and focuses on recent activities of some foreign churches and church organisations which are working in Palestinian territory. It also highlights the importance of ecumenical activities in Palestine. The author further introduces the document itself, its structure and some significant features and compares it with earlier similar documents of South African churches and of Muslim representatives. The article also presents some reactions of churches and church organisations as well as some negative receptions. The second part includes the author’s Czech translation of the document with some comments.

Mgr. Kateřina Děkanovská
Církev československá husitská
Wuchterlova 5
166 26 Praha 6 – Dejvice